

Užívání pasivního participia v mluvené češtině: srovnání institucionální komunikace a běžného dorozumívání¹

Kamila Mrázková (Praha)

THE USE OF PASSIVE PARTICIPLES IN SPOKEN CZECH: COMPARING INSTITUTIONAL COMMUNICATION AND EVERYDAY CONVERSATION

The article compares the use of passive participles in the spoken corpus of Czech (Oral_v4) and in speeches and dialogues recorded at local council meetings (from three towns in the Czech Republic). Although the Czech passive voice is considered to be used mainly in written texts and is sometimes even labelled as bookish, passive participles are quite common both in the spoken corpus and at the local council meetings. The analysis shows that passive participle use in the said domains differs both in frequency and in relation to grammatical, syntactical and semantic categories. In the Oral_v4 spoken corpus, which consists of everyday conversation, the most frequent grammatical form of the passive participle is the neuter singular, used typically to form not the passive voice, but the resultative, together with both the verbs *být* (=to be, e.g. *je zavřeno*) and *mít* (=to have, e.g. *má zavřeno*). On the other hand, in speeches and dialogues at local council meetings, the passive participle is used mostly to form the passive voice and none of its possible grammatical forms prevails significantly.

KEYWORDS

passive voice, passive participle, resultative, spoken corpora, institutional communication

KLÍČOVÁ SLOVA

trpný rod, trpné přičestí, rezultatív, mluvené korpusy, institucionální komunikace

1. ÚVOD

V tomto článku chci ukázat rozdíly ve frekvenci a způsobu užívání pasivních participií ve dvou žánrech mluvené komunikace: v běžném dorozumívání, konkrétně v neformálních přátelských rozhovorech, a v promluvách na veřejných zasedáních městských zastupitelstev, tedy ve veřejné mluvené komunikaci převážně administrativního, ale zčásti také politického rázu.

Pasivní participium (trpné přičestí) může být v češtině buď spolu s tvarem slovesa *být* prostředkem kategorie slovesného rodu, v tomto případě tzv. opisného pasiva, popř. spolu s tvary sloves *být*, *mít*, *dostat* aj. prostředkem kategorie výsledného

1 Tento příspěvek vznikl díky podpoře grantu GA ČR č. 15-01116S Syntax mluvené češtiny. Děkuji oběma anonymním recenzentům článku za cenné připomínky a Marii Kopřivové za radu a pomoc při práci s elektronickými korpusy.

stavu, tzv. rezultativu², nebo může mít platnost jmenného tvaru adjektiva (např. *je stále unaven*). Užívání jmenných tvarů adjektiv je v současnosti omezeno na spisovný jazyk a i v něm patří k prostředkům stylově vyšším, knižním a výlučným. Opisné pasivum je ve srovnání s jmennými tvary adjektiv poměrně běžné, byť i ono je považováno za prostředek čistě spisovný, omezený převážně na texty psané a typický zvláště pro sféry odborné komunikace a administrativní komunikace (srov. např. Těšitelová, 1985; Čechová et al., 1997; Homoláč — Mrázková, 2016). V mluvené komunikaci, nespisovné, ale i spisovné, např. v mluvené publicistice, konkurují pasivnímu participiu dlouhé tvary deverbativních adjektiv (např. *byl odvolaný z funkce*, k této konkurenci srov. např. Štícha, 1980, 1986, 2004); vyvstává tak otázka, zda obecná čeština a ostatní nespisovné útvary trpný rod prostě nemají, nebo zda ho vyjadřují prostředky homonymními s přísudkem vyjádřeným dlouhým tvarem deverbativa a sponou (srov. např. Štícha, 2004, 2011³). Naopak rezultativ je v běžně mluvené komunikaci častý a ve spojeních se slovesem *být* v neosobních bezpodměťových vazbách (*je zataženo*) a v bezobjektových vazbách se slovesem *mít* (*mám uvařeno*), popř. *dostat* (*dostal zapláceno*) se v něm (s výjimkou některých nářečí) používá spisovný, tj. krátký tvar neutra singuláru pasivního participia.

2. DATA

Zdrojem dat pro veřejnou mluvenou institucionální komunikaci jsou nahrávky a přepisy tří zasedání městských zastupitelstev o celkové délce přibližně osmi hodin. Původním záměrem bylo získat srovnatelné nahrávky z české a moravské nářeční oblasti, výběr však byl omezen dostupností a kvalitou videozáznamů zveřejněných na internetu, z toho důvodu nakonec všechny tři vybrané videozáznamy pocházejí z pohraničí, tj. z dosídleného, ať již českého, moravského nebo slezského území: z Děčína, Znojma a z Jeseníku. Po odstranění komentářů přepisovatele vznikl korpus „Zasedání zastupitelstev“ (dále též korpus ZZ), čítající celkem 66 774 slov.

Promluvy pronášené na veřejných zasedáních jsou z hlediska „mluvenosti“ texty hraniční, netypické; za prototypickou doménu mluveného jazyka jsou zpravidla považovány každodenní soukromé rozhovory. Promluvy na zasedáních zastupitelstev se pohybují na široké škále od textů mluvených pouze mediálně⁴ (čtených dokumentů a projevů) po zcela spontánní diskuse mezi jednotlivými zastupiteli a občany, mezi těmito dvěma póly jsou polopřipravené proslovy, vycházející z poznámek, přecházející do spontánní promluvy, a také opakující se, ritualizované promluvy, spojené s procedurálními náležitostmi. Pro jazykové prostředky charakteristické pro veřejná za-

2 K tomu srov. např. Hausenblas (1963), Daneš (1968), Giger (2011). Spisovně se rezultativ tvoří pouze pomocí dokonavých sloves, v nářečí se objevují i tvary s nedokonavými slovesy: *mám vařeno*, *dostal hubováno*.

3 Štícha (2011) mluví o dějovém pasivu s dlouhým participiem ve standardní psané češtině (s. 824–825) a v substandardní češtině (s. 825–826).

4 K pojmům konceptuální a mediální mluvenost a psanost srov. Koch — Oesterreicher (1985), Čmejrková (2011).

sedání zastupitelstev je určující také to, že se zde překrývají dvě komunikační sféry: administrativní či obecněji institucionální a politická.⁵

Zdrojem dat pro každodenní komunikaci byl korpus Oral_v4, slučující dosavadní mluvené korpusy Oral 2006, 2008 a 2013, tvořené přepisy nahrávek neformálních přátelských rozhovorů, zastoupeny jsou v něm všechny nářeční oblasti České republiky. Korpus Oral_v4 obsahuje 4 786 084 slov, resp. pozic bez interpunkce a dalších značek.

3. PASIVNÍ PARTICIPIA V KORPUSU ORAL_V4 A V KORPUSU ZASEDÁNÍ ZASTUPITELSTEV: FREKVENCE A ZPŮSOBY UŽÍVÁNÍ

3.1 FREKVENCE PASIVNÍCH PARTICIPIÍ V KORPUSU ORAL_V4 A V KORPUSU ZASEDÁNÍ ZASTUPITELSTEV

V korpusu Oral_v4 po zadání dotazu „V.....P*“ a vyčištění konkordance od chybných, homonymních tvarů činil počet pasivních participií 1316, tj. 0,027%, v korpusu Zasedání zastupitelstev, obsahujícím celkem 66 774 slov, jsem našla 504 pasivních participií, jejich podíl je tedy 0,743%. To znamená, že v korpusu Oral_v4 je 27,5krát méně pasivních participií než v ZZ.⁶ Podíl pasivních participií v mluveném jazyce lze také srovnat s frekvencí jejich užívání v psaném jazyce: i.p.m. pasivních participií je v korpusu Syn2015 3 689,67, v Oral_v4 to je 221,28. V psaném korpusu je tedy téměř sedmnáctkrát vyšší frekvence pasivních participií než v mluveném korpusu. Relativní frekvence pasivních participií v promluvách na zasedání zastupitelstev je ještě výrazně vyšší než v psaném korpusu, což potvrzuje specifčnost daného žánru a význačné postavení pasiva v něm.

	Počet slov	Počet pas. participií	i.p.m	Podíl v %
Oral_v4	4 786 084	1316	221,28	0,027
Zasedání zastupitelstev	66 774	504		0,743
Syn2015	100 838 568	445523	3 689,67	

TABULKA 1. Frekvence pasivních participií v korpusech Oral_v4, ZZ a Syn2015

3.2 FREKVENCE PASIVNÍCH PARTICIPIÍ V ORALU_V4 PODLE NÁŘEČNÍCH OBLASTÍ A DALŠÍCH MIMOJAZYKOVÝCH FAKTORŮ

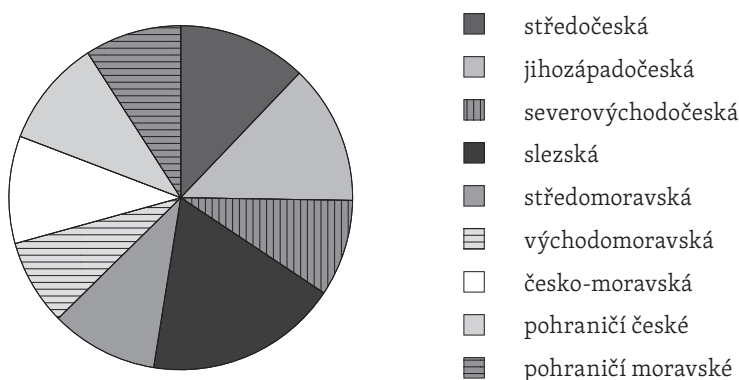
Pasivní participia patří k tvarům, jejichž úzus v mluveném jazyce se liší podle nářečí mluvčích: pasivní participia se totiž v běžném mluveném jazyce nejčastěji obje-

⁵ K užívání pasivních participií v televizních diskusích srov. Mrázková (2007).

⁶ Lze samozřejmě zpochybnit srovnatelnost takto různě velkých korpusů, domnívám se však, že korpus Zasedání zastupitelstev je dostatečně velký na to, aby se v něm projevil základní tendence.

vují ve tvaru singuláru neutra jako součást rezultativu, ve spojení se slovesy *být* a *mít* (*je zataženo, mám uvařeno*). Tyto tvary se přitom nářečně liší — v některých moravských dialektech se neužívá krátkých tvarů, ale dlouhých (*je zatažené*) — tato participia při automatickém vyhledávání v korpusech nezískáme, ostatně stejně jako jiné nespisovné způsoby vyjadřování pasiva a rezultativa (*mám uvařenej oběd*). Graf 1 ukazuje, že zastoupení pasivních participií podle jednotlivých nářečních oblastí v korpusu Oral_v4 je poměrně rovnoměrné, výjimkou je oblast slezská, kde je frekvence úzu pasivních participií více než dvojnásobná proti úzu např. východomoravskému (18 % ku 8 %). Příčinou je homonymie slovních tvarů způsobená krácením samohlásek typickým pro toto nářečí. Homonymií etymologicky nesouvisejících slov (*lito* — *lito*) a homonymií různých tvarů odvozených z téhož slovesa (např. *rozjetý* jako spisovný tvar pasivního participia feminina a neživotného maskulina v plurálu a nářeční tvar maskulina singuláru nebo *překvapení* jako spisovný tvar pasivního participia plurálu životných maskulin a nářeční tvar verbálního substantiva) jsem postupným filtrováním konkordance odstranila, do vyšší frekvence pasivních participií se možná promítly homonymie celého přísudku — typ „byla koupena“ vs. „byla koupená“⁷.

GRAF 1. Frekvence užívání pasivních participií podle nářečních oblastí

Nářeční oblast: stře dočeská — 12 %, jihozápadočeská — 13 %, severovýchodočeská — 9 %, slezská — 18 %, středomoravská — 10 %, východomoravská — 8 %, česko-moravská — 10 %, pohraničí české — 10 %, pohraničí moravské — 9 %.

Z korpusu Oral_v4 lze také zjistit, že užívání pasivních participií zde koreluje se vzděláním: čím vyšší vzděláním mluvčího, tím vyšší frekvence těchto tvarů v jeho promluvě. Pasivních participií také podle tohoto korpusu užívají o něco častěji muži než ženy a lidé starší 35 let častěji (v 76 %) než lidé mladší 35 let. Tyto kvantitativní údaje jsou ale výsledkem spolupůsobení mnoha faktorů, zčásti i náhodných, proto z nich podle mého názoru nelze nic obecného vyvozovat. Např. vyšší frekvence pasivních

⁷ Před odfiltrováním evidentních homonymií byl podíl slezské oblasti na celkové frekvenci užívání pasivních participií ještě výraznější — 23 %.

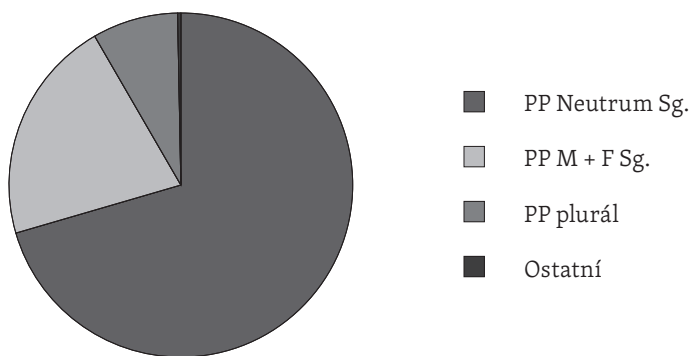
participií v řeči mužů by mohla být způsobena spolupůsobením nějaké další proměnné, asi nejvýznamnější z nich je téma rozhovoru.

3.3 ROZDÍLY V UŽÍVÁNÍ PASIVNÍCH PARTICIPIÍ PODLE GRAMATICKÝCH, SYNTAKTICKÝCH A SÉMANTICKÝCH KATEGORIÍ

3.3.1 KORPUS ORAL_V4

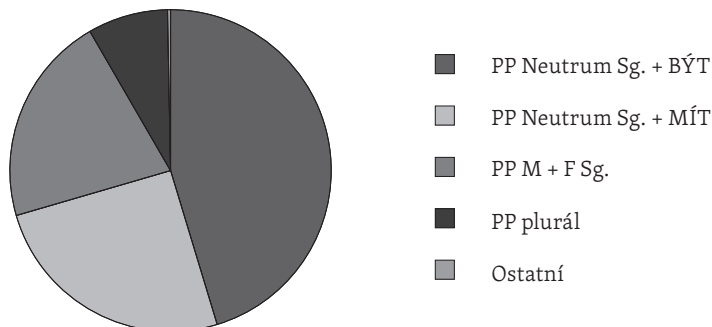
Frekvenci užívání pasivních participií podle věku, pohlaví, vzdělání a nářeční oblasti v korpusu ZZ jsem nezjišťovala a ve většině kategorií by ani zjistit nešla, oba korpusy jsou ale srovnatelné, pokud jde o gramatické charakteristiky užitých participií a jejich sémanticko-syntaktické kategorie.⁸ Typy užití, s nimiž pracuji, nejsou definovány důsledným uplatněním kombinace všech určitelných gramatických, syntaktických a sémantických kategorií, ale vycházejí z předpokladu, analýzou potvrzeného, že tvar singuláru neutra má v mluveném jazyce mezi pasivními participiemi výsadní postavení a v závislosti na syntaktickém zapojení plní pro mluvený jazyk více či méně typické funkce.

Graf 2 ukazuje, že neutrum singuláru představuje 70 % užití pasivních participií v korpusu Oral_v4, tedy více než maskulina a feminina v singuláru dohromady, kterých je dohromady 21 %, a než všechna pasivní participia v plurálu, jichž je pouze 8 %. Skupinu „ostatní“ tvoří případy participií, která by bylo podle rodu a čísla možné zařadit do některé z předchozích kategorií, ale jsou v rámci celého korpusu netypická: např. přivlastňovací objektové rezultativy s participiem kongruentním s objektem (*mám nafoceny ornamenty*). Graf 3 se od předchozího liší pouze tím, že ukazuje poměr zastoupení pasivních participií v neutru singuláru spojených se slovesem *být* (*je zamračeno, usnesení bylo přijato*) — 45 % a *mít* (*má najeto*): spojení se slovesem *mít* tvoří 25 % užití všech participií a více než třetinu užití participia v singuláru neutra.

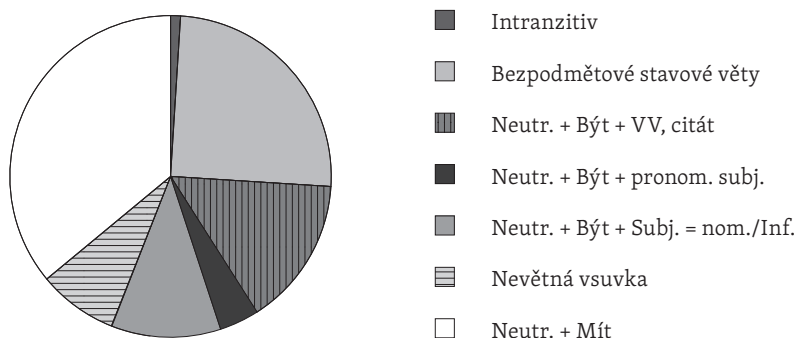
GRAF 2. Frekvence pasivních participií v korpusu Oral_v4 (podle jmenného rodu, čísla ad.)
Pasivní participia v neutru singuláru — 70 %, pasivní participia maskulin a feminin v singuláru — 21 %, pasivní participia všech rodů v plurálu — 8 %, ostatní — 0,3 %

⁸ K pasivu srov. např. Daneš 1985, Štícha 1987, 2004, 2011, Grepl –Karlík (1986), Grepl — Daneš– Hlavsa, 1987.

GRAF 3. Frekvence pasivních particií v korpusu Oral_v4 (mít vs. být)

Pasivní particiia v neutru singuláru ve spojení s tvary slovesa *být* (*je zamračeno, usnesení bylo přijato*) — 45 %, pasivní particiia v neutru singuláru ve spojení s tvary slovesa *mít* (*má najeto*) — 25 %, pasivní particiia maskulin a feminin v singuláru (*byl vyfocen*) — 21 %, pasivní particiia všech rodů v plurálu (*jsou najímány*) — 8 %, ostatní — 0,3 %.

GRAF 4. Frekvence různých užití pasivního particiia neutra v korpusu Oral_v4

Pasivní particiia intransitivních sloves (*je na něm experimentováno*) — 1 %, pasivní particiia v bezpodmětových stavových větách (*je otevřeno*) — 25 %, pasivní particiia se slovesem *být* uvozující vedlejší větu nebo citát (*bylo řečeno, že...*) — 15 %, pasivní particiia se slovesem *být* s nominálním nebo infinitivním podmětem (*bylo jim zakázáno studovat*) — 4 %, pasivní particiium se slovesem *být* s pronominálním podmětem (*bude to považováno*) — 11 %, pasivní particiia v nevětné vsuvce (*upřímně/ popravdě/ laicky atd. řečeno*) — 8 %, pasivní particiium v neutru se slovesem *mít* (*má najeto*) — 36 %.

Mezi užitím particiia singuláru neutra lze vedle spojení se slovesem *mít* rozlišit další specifické skupiny podle toho, zda a s jakým druhem subjektu se particiium spojuje a shoduje v rodě a v čísle (graf 4). Podmětem může být plnovýznamový lexém, tj. jméno v singuláru neutra (*usnesení bylo přijato*), po výrazu množství také v genitivu plurálu (*bylo přijato mnoho sázek*) nebo infinitiv (*bylo jim zakázáno studovat*). Těchto případů jsou v korpusu Oral_v4 pouze 4 %, dvakrát více — 8 % — je zde např. particií užitých jako metařečové komentáře (nevětné vsuvky): *upřímně/popravdě/laicky atd. řečeno*. V 11 % je subjekt vyjádřen zájmenem středního rodu: *to, toto, vše* či vztahným *což*, v 15 % je podmět vyjádřen vedlejší větou (*bylo napsáno, že se v zimě cesta ne-*

udržuje), má podobu citátu (*bylo mi řečeno vod propuštění za tři měsíce*) nebo je nějak nekongruentní (*tam je myšleno jako řákej modul*). Výraznou skupinu tvoří spojení participia se slovesem *být*, která žádný podmět nemají — jsou to jednak bezpodmětové přísudky vyjadřující stav (rezultativ) typu *bude vymalováno*, *bylo uklizeno*, *votevřeno* (25%), v menší míře pak pasivní konstrukce utvořené z intranzitivních sloves: *je na něm experimentováno*, *bude hlasováno* (7%).

Význačné postavení tvaru singuláru neutra a jeho užití v rezultativu, ať ve spojení se slovesem *být* nebo *mít*, ilustruje i seznam nejméně frekventovaných jednotlivých tvarů (tabulka 2). Mezi prvními pětadvaceti jsou jen dvě participia v jiném tvaru než singuláru neutra (*oprávněn*, *domluveni*), větší část z nich jsou participia typicky užívaná ve spojení se slovesem *být* v bezpodmětových větách pro vyjádření stavu (*je otevřeno*, *uklizeno*) nebo se slovesem *mít* v přivlastňovacích rezultativech (*má najeto*). Vůbec nejčastější jsou ovšem participia užívaná pro citaci cizí promluvy nebo textu (*napsáno*, *řečeno*); na frekvenci má vliv samozřejmě také to, zda je participium součástí ustálených spojení, v případě *řečeno* ustálených metařečových komentářů.

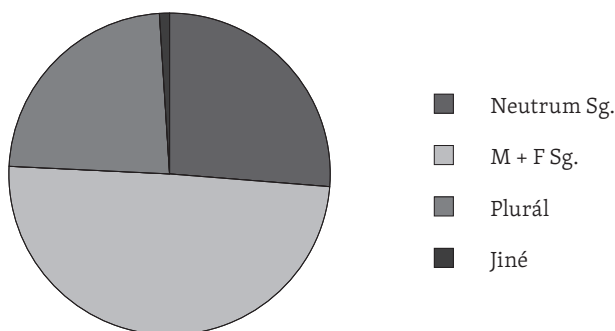
Pořadí podle frekvence	Participium	Počet výskytů
1	napsáno	148
2	řečeno	92
3	zavřeno + zavříno	54
4	votevřeno + votevříno + otevřeno	42
5	najeto	17
6	uklizeno + uklízíno	17
7	narváno	16
8	psáno	15
9	oprávněn	13
10	zaplaceno	13
11	zataženo + zatažíno	13
12	zakázáno	12
13	vyřešeno	12
14	vymalováno	12
15	dáno	11
16	nasráno	9
17	vynadáno	9
18	postaráno	8
19	vyprodáno	8
20	splněno	7
21	obsazeno + vobsazeno	7
22	domluveni	6
23	rozsvíceno	6
24	žadáno	6
25	vystaráno	6

TABULKA 2. Frekvence jednotlivých tvarů pasivních participií

3.3.2 KORPUS ZASEDÁNÍ ZASTUPITELSTEV

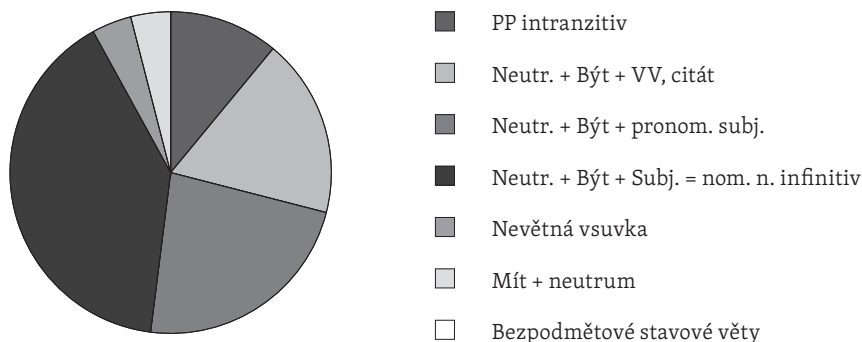
V korpusu zasedání zastupitelstev je zastoupení jednotlivých kategorií participií a jejich užití jiné. Ukazuje to graf 5: největší podíl zde mají participia v singuláru maskulina a feminina, která tvoří 49 %, tj. téměř polovinu. Tvary singuláru neutra, které v korpusu Oral_v4 představovaly plných 70 % všech užitých pasivních participií (viz graf 2), zde mají podíl pouze 26 %. Pouhé jedno procento z tvarů singuláru neutra je spojeno se slovesem *mít*, v korpusu Oral_v4 (graf 3) představovala spojení tvarů neutra singuláru se slovesem *mít* 25 % všech užitých pasivních participií.

GRAF 5. Zastupitelstva — frekvence pasivních participií I (podle jmenného rodu, čísla aj.)
 Pasivní participia v neutru singuláru — 26 %, pasivní participia maskulin a feminin — 49 %, pasivní participia všech rodů v plurálu — 23 %, jiné — 1 %

Tvarů neutra singuláru je tedy na zasedání zastupitelstev užíváno nejen výrazně méně, ale také jinak. Z grafu 6 je vidět, že nejčastěji — ve 40 % — je tvar neutra singuláru součástí přísudku, jehož podmětem je substantivum v nominativu shodující se s participiem v rodě a čísle (*usnesení bylo přijato*), popř. substantivum v genitivu plurálu (*spousta věcí je tam řečeno*). V korpusu Oral_v4 tvořila užití tohoto typu pouhá 4 %. Zájmeno je podmětem konstrukce s participiem v neutru v 23 %, v korpusu Oral_v4 to bylo v 11 %. Citát nebo vedlejší věta je v korpusu Zasedání zastupitelstev podmětem konstrukce participia v neutru singuláru se slovesem *být* v 18 %, v korpusu Oral_v4 to je srovnatelných 15 %. Pasivních participií intransitivních sloves je mezi tvary neutra singuláru 11 %, v Oral_v4 to bylo jen 1 % — v obou případech jde v absolutním počtu o malá čísla, ale snad lze vyšší počet těchto tvarů na zasedání zastupitelstev vysvětlit příslušností těchto promluv k administrativní komunikační sféře, viz formulace jako *po platném zvolení konkrétního kandidáta již nebude v hlasování pokračováno* či *rok nebylo s panem X komunikováno*.

Hlavní rozdíl mezi oběma korpusy je však v tom, že v korpusu Zasedání zastupitelstev mezi tvary neutra singuláru zcela chybí bezpodmětové věty vyjadřující stav typu *je zataženo/uvařeno*. (Jediný případ, který by mohl být takto interpretován, je syntakticky dvojznačný.) S nízkým podílem bezpodmětových stavových vět souvisí i nízký podíl participií singuláru neutra ve spojení se slovesem *mít*. Oba typy kon-

GRAF 6. Zastupitelstva — různá užití pasivních participií ve tvaru neutra

Pasivní participia intransitivního slovesa (*bude pokračováno*) — 11 %, pasivní participia se slovesem *být* uvozující vedlejší větu nebo citát (*bylo řečeno, že*) — 18 %, pasivní participia se slovesem *být* a pronominálním podmětem (*toto bylo řešeno*) — 23 %, pasivní participia se slovesem *být* a nominálním nebo infinitivním podmětem (*bylo zakázáno studium/studovat*) — 40 %, pasivní participia v nevětné vsuvce (*upřímně řečeno*) — 4 %, pasivní participia se slovesem *mít* (*má zapláceno*) — 4 %, bezpodmětové stavové věty — 0 %.

strukcí jsou zjevně typické pro každodenní běžné dorozumívání, v institucionální komunikaci jsou spíše marginální.

O rozdílech v užívání pasivních participií v obou korpusech, resp. v příslušných komunikačních oblastech, svědčí i seznam nejfrekventovanějších příčestí užívaných na zasedání zastupitelstev — tabulka 3. Nejfrekventovanější je zde participium ve tvaru maskulina singuláru *přiját* (60 výskyty), nejčastější tvar neutra je od téhož slovesa derivované příčestí *přijato* se 17 výskyty (3.–4. v pořadí podle frekvence). Mezi šestnácti nejfrekventovanějšími participií jsou jen čtyři neutra singuláru, zatímco mezi šestnácti nejčastějšími participií v Oral_v4 je jen jedno v jiném tvaru než v neutru singuláru — maskulinum *oprávněn* se 13 výskyty. Evidentním společným rysem obou korpusek je pouze vysoká frekvence participia *řečeno*. (To je zároveň vůbec nejfrekventovanějším pasivním příčestím v psaném korpuse Syn2015).

4. STYLICKÉ ASPEKTY UŽÍVÁNÍ PASIVNÍCH PARTICIPIÍ

Kvantitativní rozdíly v různých typech užívání pasivních participií ve srovnávaných komunikačních sférách víceméně potvrzují předpoklad a ukazují, že mediální mluvenost není určujícím stylovým faktorem pro užívání pasivních participií na zasedáních městských zastupitelstev — rozhodujícími faktory jsou zde příslušnost k administrativní komunikační sféře a s tím spojená projednávaná témata a asi také veřejný charakter této komunikace. Na druhé straně konceptuální mluvenost a neformální charakter promluv zachycených korpusem Oral_v4 neznámá, že se v nich pasivních participií vůbec neužívá — objevují se nejen v rezultativních konstrukcích, které jsou pro tuto komunikační sféru typické, ale i jako součást dějového

Pořadí podle frekvence	Participium	Počet výskytů
1.	přiját	60
2.	přihlášen	18
3.	předložen	17
4.	přijato	17
5.	řečeno	15
6.	zvolen	8
7.	uvedeno	5
8.	schválen	5
9.	schváleny	5
10.	předloženy	5
11.	uzavřen	4
12.	spojeny	4
13.	vydáno	4
14.	hlasováno	4
15.	navržen	4
16.	vzneseny	4

TABULKA 3. Zastupitelstva — frekvence jednotlivých pasivních participií

pasiva. Bližší zkoumání participiálních konstrukcí nalezených v obou zkoumaných korpusech ukazuje, že vedle základních protikladů mezi komunikací formální a neformální a mezi spontánní nepřipravenou mluvenou komunikací a spíše jen mediálně mluvenými, polopřipravenými projevy ovlivňují úzus pasivních participií i další faktory.

Srovnání obou korpusů ukazuje, že užívání pasivních participií je motivováno především agendou jednání, resp. tématem rozhovoru. Nejfrekventovanější pasivní participia užívaná na zasedání zastupitelstev jsou spojena s procedurou hlasování, v korpusu Oral_v4 jsou to participia spojena s tématy každodenního života. Mezi nepominutelné cesty, jimiž se do obou typů mluvených komunikačních situací dostávají participia, patří citace, a to jak jedinečných textů, tak obecných typů textů, žánrů, oboje z nejrůznějších sociálních a komunikačních sfér. Texty administrativního charakteru jsou — možná překvapivě — citovány v obou korpusech, byť v korpusu Oral_v4 je to právě administrativní styl dané části promluvy, který signalizuje, že jde o (volný) citát: *posluchači bude zadáno pět zkušebních otázek*. Ukazuje se, že v každodenních neformálních rozhovorech lidé užívají ustálená spojení užívaná v psaných textech v institucionální komunikaci, pokud si to žádá téma hovoru, a zčásti u toho dodržují i jejich spisovnou formu: *ubytování bude hrazeno, bude vyhlášeno děkanské volno*.

Pasivní participia se do neformálních rozhovorů dostávají dále citacemi kulturních a popkulturních textů, v korpusu Oral_v4 jsou to např. citace názvů filmů *Ztra-*

ceno v překladu a Sestřelen za vlastní linií (správně zastřelen), aluze na romány o Harry Potterovi *ten jehož méno je zapovězeno* a parodická parafráze textu sovětské písně: *přichází hladový a roztrhán*.⁹ Vedle komunikace s úřady (viz výše) a lékaři mluví dále také reprodukuje svoji komunikaci s „počítačem“ či s internetem: *připojení je zpoplatněno*. Další zdrojem pasivních participií užívaných v obou srovnávaných korpusech jsou ustálená spojení nejrůznějšího původu — v korpusu Oral_v4 je to např. *co je psáno, to je dáno* a metatextové komentáře typu *upřímně řečeno*.

Ze stylistického hlediska nelze pominout také expresivitu a v jednom případě vulgaritu participií, resp. příslušných lexémů, v korpusu Oral_v4; naopak na zasedání zastupitelstev se vulgární a ani příliš expresivní lexémy neobjevují. K expresivním participiím v korpusu Oral_v4 patří i *vymalováno*, jež je užíváno častěji v přeneseném významu jako součást frazému *je/bude/bylo vymalováno*, ve smyslu *je po všem*, než v původním doslovném smyslu. V promluvách na zasedání zastupitelstev se participia či přímo opisné pasivum objevují ve značné míře nejen proto, že jsou typické pro administrativní styl a jsou částečně ritualizovány, ale také ze zdvořilosti. Mluvíci mohou být k užití opisného pasiva motivováni tím, že nechtějí vyhrotil konflikt, obviňovat konkrétní osoby — odtud formulace jako *rok nebylo s panem X komunikováno město (...) odmítalo komunikaci* (nikoliv „vy jste s ním nekomunikovali“). Vysoká frekvence pasiva v projevech na zasedáních zastupitelstev také neznamená, že tyto promluvy jsou jako celek spisovné — spisovné tvary přičestí se v nich kombinují s nejrůznějšími prostředky nespisovného jazyka a s rysy spojenými s produkcí mluveného jazyka.

5. ZÁVĚR

Srovnání frekvence a způsobu užívání pasivních participií v mluveném korpusu Oral_v4 a v promluvách pronášených na zasedáních městských zastupitelstev ukázalo některé rozdíly, které potvrzují předpoklady plynoucí z rozdílu ve funkci srovnávaných promluv a z dalších stylistických faktorů: V promluvách na zasedání zastupitelstev jsou participia užívána několikanásobně častěji než v korpusu Oral_v4 a jsou zpravidla součástí dějového pasiva, naopak participia nalezená v korpusu Oral_v4 jsou ve významné míře součástí rezultativních konstrukcí, a to takových, jež se v korpusu Zasedání zastupitelstev vyskytují buď zcela sporadicky nebo vůbec (konstrukce se slovesem *mít* nebo bezpodmětné se slovesem *být*). Zároveň ale konkrétní případy pasivních participií dokládají, že motivy pro užití pasivních participií a jejich stylová charakteristika jsou velmi různé i uvnitř zkoumaných korpusů a že to úzce souvisí s intertextovým a interdiskurzivním charakterem obou srovnávaných komunikačních sfér.

⁹ Obecně lze konstatovat, že užívání dějového pasiva v neformálních rozhovorech je velmi často prostředkem ironie.

LITERATURA

- ČECHOVÁ, M. — CHLOUPEK, J. — KRČMOVÁ, M. — MINÁŘOVÁ, E. (1997): *Stylistika současné češtiny*. Praha: ISV — nakladatelství.
- ČMEJRKOVÁ, S. (2011): Mluvení a psaní — konstanty a proměnné mezilidské komunikace. In: S. ČMEJRKOVÁ — J. HOFFMANNOVÁ (eds.), *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, s. 19–40.
- DANEŠ, F. (1985): *Věta a text: Studie ze syntaxe spisovné češtiny*. Praha: Academia.
- GIGER, M. (2011): Rezultativum. In: F. ŠTÍCHA (ed.), *Kapitoly z české gramatiky*, Praha: Academia, s. 857–884.
- GREPL, M. — KARLÍK, P. (1986): *Skladba spisovné češtiny*. Praha: SPN.
- GREPL, M. — DANEŠ, F. — HLAVSA, Z. (1987) *Mluvnice češtiny, 3. Skladba*. Praha: Academia.
- HAUSENBLAS, K. (1963): Slovesná kategorie výsledného stavu v dnešní češtině. *Naše řeč*, 46, s. 13–28.
- HOMOLÁČ, J. — MRÁZKOVÁ, K. (2016): Sféra institucionální komunikace, In: J. HOFFMANNOVÁ et al, *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, s. 144–181.
- KARLÍK, P. — NEKULA, M. — RUSÍNOVÁ, Z. (eds.) (1995): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- KOCH, P. — OESTERREICHER, W. (1985): Sprache der Nähe — Sprache der Distanz. Mündlichkeit und Schriftlichkeit im Spannungsfeld von Sprachtheorie und Sprachgeschichte. In: *Romanistisches Jahrbuch*, 36. Berlin — New York: Walter de Gruyter, s. 15–43.
- MRÁZKOVÁ, K. (2007): Užívání trpných příčestí v současných veřejných dialogických projevech. *Slovo a slovesnost*, 68, s. 3–22.
- ŠTÍCHA, F. (1986): Systémový a funkční status konstrukcí s n/t- ovými participii v současné češtině. *Slovo a slovesnost*, 42, s. 177–185.
- ŠTÍCHA, F. (2004): Pasivum (v češtině) spisovné i nespisovné. In: E. MINÁŘOVÁ — K. ONDRÁŠKOVÁ (eds.), *Spisovnost a nespisovnost. Zdroje, proměny a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, s. 140–145.
- ŠTÍCHA, F. (2011): Pasivum, reflexivní deagentiv a implicitní deagentiv. In: F. ŠTÍCHA (ed.), *Kapitoly z české gramatiky*, Praha: Academia, s. 809–856.
- TĚŠITELOVÁ, M. a kol. (1985): *Současná česká administrativa z hlediska kvantitativního*. Praha.